

Любомира Федунішин (м. Буриштин)

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ІСТОРІЯ ГАЛИЧНИНИ У КРАЄЗНАВЧИХ СТУДІЯХ ІВАНА КРЕВЕЦЬКОГО

У статті проаналізовано багатоаспектні краєзнавчі студії галицького історика І. Кревецького (1883–1940 рр.) із суспільно-політичної та соціально-економічної історії Галичини австрійського періоду. Звернуто увагу на розкриття істориком політико-адміністративного статусу Галичини, формування кордонів. Висвітлено політичну програму українців щодо утворення у Східній Галичині окремої провінції з українською адміністрацією.

Ключові слова: історико-краєзнавчий рух, Іван Кревецький, Галичина, суспільно-політична історія, соціально-економічний розвиток, австрійський період.

Lubomira Fedunyshyn

Social and political and socio-economic history of Halychyna in the regional studios of Ivan Krevetskyi

In the article the multidimensional regional studios of the Halych historian I. Krevetskyi (1883–1940) are analysed from social and political and socio-economic history of Halychyna of the austrian period. The attention is paid to the openind of the political and administrative status of Halychyna, borders formation. The political program of Ukrainians as to the formation of a separate province with the Ukrainian administration in the Eastern Halychyna is reflected.

Key words: historical and regional motion, Ivan Krevetskyi, Halychyna, social and political history, socio-economic development, austrian period/

Любомира Федунішин

Общественно-политическая и социально-экономическая история Галичины в краеведческих студиях Ивана Кревецкого

В статье проанализированы многоаспектные краеведческие студии галицкого историка И. Кревецкого (1883–1940 гг.) из общественно-политической и социально-экономической истории Галичины австрийского периода. Обращено внимание на раскрытие историком политико-административного статуса Галичины, формирования границ. Отражена политическая программа украинцев относительно образования в Восточной Галичине отдельной провинции с украинской администрацией.

Ключевые слова: историко-краеведческое движение, Иван Кревецкий, Галичина, общественно-политическая история, социально-экономическое развитие, австрийский период.

Державотворчі процеси на сучасному етапі вимагають відтворення історичної пам'яті. Багатовікова традиція боротьби за власну незалежність і, водночас, тривале поневолення українського народу різними окупаційними режимами призвели до забуття як певних історичних подій, так і окремих визначних постатей.

Серед численних дослідницьких проблем історичної науки визначне місце посідає проблема ролі особи в історії. Саме в історичних студіях особа виступає не тільки як творець історії, а й як дослідник своєї минувшини, письменник, митець, вчений – творець визначних духовних і матеріальних цінностей, які ввійшли в аннали

культурної та інтелектуальної історії певного народу, історії людства загалом¹.

Сьогодні зберігає свою цінність персональна історія, адже аналіз індивідуальної діяльності окремих особистостей є важливою складовою багатьох мікроісторичних досліджень. Вивчення творчої спадщини галицького історика Івана Кревецького (1883–1940) є методологічною основою для осмислення історичного розвитку України.

Наприкінці XIX ст. в Галичині відбувся перехід від поодиноких індивідуальних історичних пошуків до організованого колективного, більш системного вивчення рідної історії. Аналіз суспільно-історичних обставин засвідчив, що українська наука у Львові не мала повноцінної державної підтримки ні фінансової, ні науково-організаційної, ні видавничої. Львівський університет, номінально австрійський, а фактично польський, не міг бути повновартісною науковою базою для української історичної школи, тому вона опиралася на Наукове Товариство ім. Шевченка².

Регіональний зріз вивчення місцевої історії був започаткований М. Костомаровим (історико-географічний підхід), який дістав дальший розвиток у працях В. Антоновича та його учнів. Саме з цими працями М. Грушевський пов'язував утвердження «земельного» напрямку в історіографії. М. Грушевський стверджував, що В. Антонович здебільшого звертав увагу на об'єктивні умови життя в окремих «землях» – географічну обстановку, комунікаційні зв'язки, торговельні і культурні зносини³.

На аналізі колонізаційних процесів і соціально-економічних умов життя регіонів, які він називав «областями», фокусував свою увагу й наддніпрянський історик Д. Багалій, який з самого початку своєї наукової діяльності обстоював «обласництво» як один з найперспективніших методів вивчення вітчизняної історії. Він

безпосередню пов'язував пропаганду «обласної концепції» із завданнями пробудження самосвідомості українського народу, зміцнення історико-лінгвістичної традиції в українському національному русі. Почавши з вивчення історії Чернігово-Сіверщини, він вніс вагомий вклад у висвітлення регіональних особливостей Лівобережної, Слобідської, Південної України та колонізаційних й міграційних процесів на цих територіях⁴. Цей підхід до вивчення регіональної історії, обраний Д. Багалієм, багато в чому нагадує концепцію викладу матеріалу з місцевої історії, яку проводив І. Кревецький.

У Західній Україні в останній чверті XIX ст. місцеве вивчення історії здійснювалося під впливом німецького краєзнавства, що покликала до життя розгалужену систему формування національної свідомості, у тому числі і шляхом цілеспрямованого виховання «локального патріотизму». Саме на ці базові підвалини опирався І. Франко, якому наприкінці XIX ст. належить почесна роль «першопрохідця» у формуванні предметного поля і наукових основ українського краєзнавства. В останньому він убачав і засіб наукового пізнання краю, і «перший ступінь, першу прикмету раціональної освіти», засіб виховання причетності до «живого свідомого й об'єднаного організму». І. Франко доводив, що пізнати народ – значить пізнати людей, що мешкають на певній території, їх нинішнє і минуле становище, інститути, економічний стан, торговельні відносини, інтелектуальні зв'язки. Таким чином, Франкове бачення краєзнавства наближене до розширеного наповнення терміну «народознавство»⁵.

На початку 1920-х рр. термін «краєзнавство» остаточно витіснив поняття «батьківщинознавство» і став застосовуватися як до наукових пошуків у сфері локальної історії, так і до громадського руху, спрямованого на захист, вивчення і пропаганду історико-культурної спадщини.

¹ Ясь О. З історії народження і розвитку Грушевськознавства // Український історик. – 1996. – № 1–4. – С. 441.

² Педич В. Підготовка кадрів національних істориків історичною школою М. Грушевського у Львові (1894–1914) // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Історія. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – С. 169.

³ Верменич Я. Роль М.С. Грушевського у становленні системи регіонально-історичних досліджень в Україні // Український історичний журнал. – № 2. – С. 92–93.

⁴ Там само. – С. 93.

⁵ Франко І. Галицьке краєзнавство // Зібрання творів у 50-ти томах. – Т. 46. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 116–150.

У середині 1920-х рр., повернувшись на Велику Україну з еміграції, М. Грушевський запропонував «порайонне» дослідження місцевої історії. Вводячи в історіографію поняття «району», М. Грушевський та його учні вважали за необхідне застерегти, що вживають його не в тогочасному «технічному адміністративному розумінні», а в більш загальному значенні, як синонім «певної сконсолідованої території-землі»⁶. Хоча саме в той час в Галичині І. Кривецький запропонував поряд з краєзнавством використовувати поняття «регіон»⁷. Таким чином, І. Кривецького можна з впевненістю називати краєзнавцем, який досліджував історію Галичини кінця XVIII – початку XX ст.

Львівська історична школа фактично була єдиним осередком в українській історичній науці, який займався дослідженням історії української державності і друкував свої праці українською мовою. Актуальним є врахування відносин «учитель» – «учень», оскільки І. Кривецький як послідовник М. Грушевського брав активну участь у засіданнях історичного семінару у Львівському університеті та історично-філософській секції НТШ. Прямий і безпосередній контакт І. Кривецького з учителем та іншими представниками Львівської історичної школи сприяв оволодінню новітніми дослідницькими методами та їх практичному застосуванню в наукових дослідженнях⁸. Він став продовжувачем справи свого вчителя, дотримуючись концепції безперервного історичного розвитку українського народу.

Краєзнавчий доробок І. Кривецького можна зарахувати до інтелектуального фонду «золотого десятиріччя» краєзнавства 1920-х рр., що зумовлювало збереження традицій, культури, системи цінностей, високий професіоналізм у дослід-

женнях⁹. Історик, захоплюючись локальними студіями, вивчав історію, населення, господарство Галичини, що у XIX–XX ст. належала до історико-географічного регіону Західна Україна (історико-географічної території – Західно-Українські землі)¹⁰. Вчений як фаховий історик є автором краєзнавчих праць, статей, записок, рецензій з місцевої історії Галичини, які публікував у різних періодичних виданнях з метою ознайомлення широкого кола галицьких читачів з історією краю.

Я. Верменич зауважила, що І. Кривецький як представник галицької історичної школи віддавав перевагу поняттям «регіоналізм» у своїх наукових працях. Вважаємо, що краєзнавча діяльність історика відповідає такій логічній схемі пізнання: «накопичення фактів, виявлення їхньої специфіки, зумовленої регіональними особливостями, визначення місця і ролі локальних подій у загальному перебігу історичного процесу, простеження певних закономірностей, що стосуються діалектики загального і особливого»¹¹.

Слід погодитися з думкою Ірини Колесник про те, що в історіографічній практиці львівського історика регіональна історія займає чи не найважливіше місце. По-перше, вона була фактором становлення української історичної науки; по-друге, становила складову національної свідомості, суспільної психології; по-третє виконувала методологічні функції, виступала як засіб наукового пізнання на різних етапах розвитку історичної ідеології. Адже державницький ірраціоналізм української історії, перервність державницької традиції, брак державно-адміністративних інституцій та установ слугували передумовою формування у свідомості українців почуття місцевого, локального патріотизму¹².

⁶ Верменич Я. Роль М. С. Грушевського... – С. 95.

⁷ Кривецький І. Регіоналізм. Що досі зробили галицькі українці на сім полі // Нова Зоря. – 1928. – Ч. 8. – С. 6.

⁸ Педич В. Підготовка кадрів національних істориків... – С. 171.

⁹ Куделко С., Кашаба О. Теоретико-методологічна дискусія з питань історичного краєзнавства в 20-ті – на початку 30-х років XX ст. // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2009. – № 3–4. – С. 22.

¹⁰ Турченко Г. Історична регіоналістика і краєзнавство в контексті національної історії (південноукраїнський аспект) // Краєзнавство. – 2006. – № 1–4. – С. 53–54.

¹¹ Верменич Я. Історична регіоналістика і краєзнавство : діалектика співвідношення // Історико-географічні дослідження в Україні. – 2004. – № 7. – С. 33.

¹² Колесник І. Регіональна історія в українській історіографії : практика та рефлексія // Регіональна історія України. Збірник наук. статей. – Вип. 1. – К., 2007. – С. 207.

Виходячи з цього, І. Кривецький як свідок та учасник національно-визвольного руху на західноукраїнських землях першої чверті ХХ ст. ставив перед собою завдання висвітлити політичну, культурну, економічну і загальнонаціональну роль Галичини в українській історії. Він писав, що «тільки Галичина, як показує українська історія, щось без порівняння, вартіше в українським національним організмі, ніж рука або нога в організмі людським»¹³.

Красназвчці зацікавлення І. Кривецького зосереджувалися навколо проблем історії Галичини кінця ХVІІІ – поч. ХХ ст. Історик належить комплексна стаття «Королівство Галичина і Володимирія. 1772–1918», опублікована в журналі «Стара Україна» (Львів, 1925). Дослідник вказав на загальну анархію, економічний занепад міст, відсутність внутрішніх реформ, війська, що зумовило поділ Речі Посполитої правлячими сусідніми дворами¹⁴. І. Кривецький зауважив, що в результаті дипломатичних переговорів щодо розподілу Польщі було укладено спільну ділову декларацію, яку від імені Австрійської імперії 19 лютого 1772 р. підписали королева Марія Терезія і цісар Йосиф ІІ, зі сторони Пруссії 28 лютого 1772 король Фрідріх ІІ і від Російської імперії 5 березня 1772 р. цариця Катерина ІІ. Одночасно держави опублікували документи – історичні «Виводи прав», які з'явилися друком латинською, французькою, німецькою і польською мовами¹⁵.

Вчений присвятив досліджуваній проблемі одну з найбільших своїх праць – «Справа поділу Галичини в рр. 1846–1850 рр.», яка була опублікована серією статей. Дослідник проаналізував маніфест Марії Терезії від 11 вересня 1772 р. та «Виводи прав» держав щодо окремих польських окупованих земель. Він зазначив, що Марія Терезія титулувала себе королевою Галичини і Володимирії від 1741 р., а в 1769 р. додала до своєї королівської печатки герб вищезазначених

земель. В окупаційному маніфесті від 11 вересня 1772 р. йшлося про те, що частина Польщі відійшла під владу австро-угорського двору. Також зазначено про заклик щодо послуху підданих та іменовано губернатором краю графа І. Пергена¹⁶.

Автор стверджував, що за наказом Йосифа ІІ велася активна пошукова робота істориків в австрійських та угорських архівах з метою пошуку документів для підтвердження прав на захоплені польські території. У 1772 р. угорський історик І. Бенцзур видав «Вивід прав королівства Угорщини до Малої або Червоної Русі і Поділля та Чехії до князівств Освенціма і Затора»¹⁷. Згідно з виявленими документами, починаючи з ХІ–ХІІ ст. угорські королі були володарями Королівства Малої, або Червоної Русі, а саме двох частин цього Королівства: Галичини й Володимирії. На підтвердження цього наводилися виписки з польських, українських й угорських хронік і літописів, а також печатки й документи давніх угорських королів, на яких знаходилися герби та титули Галича і Володимира¹⁸.

Іван Кривецький звернув увагу на конкретні історичні факти. В договорі угорського короля Людовика І з польським королем Казимиром ІІІ Великим 1352 р. вказувалося, що коли в Казимира не буде спадкоємця престолу, то польська і руська (галицько-волинська) корони мають перейти до Людовика І; підтверджувалося безперервне існування в угорському королівському титулі додатка «*rex Galitiae et Lodomeriae*». У 1673 р. Польща визнала право Угорщини на Червону Русь (Галичину) (лист польського підканцлера А.Ольшанського від 4 серпня 1673 р.)¹⁹. Історик проаналізував 17 оригінальних документів, 12 з яких стосувалися права Угорщини на Галичину.

Дослідник зауважив, що польський історик та економіст Ф. Лойка виступив проти поділу земель Речі Посполитої сусідніми державами. Він

¹³ Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 368, оп. 1, спр. 173, арк. 45.

¹⁴ *Кривецький І.* Королівство Галичини і Володимирія. 1772–1918 // *Стара Україна.* – 1925. – № 1–2. – С. 19.

¹⁵ ЦДІАЛ України, ф. 402, оп. 1, спр. 5, арк. 13–14.

¹⁶ *Кривецький І.* Справа поділу Галичини в рр. 1846–1850 // *Записки наукового товариства ім. Шевченка.* – 1910. – Т. 93. – С. 54–55.

¹⁷ Там само. – С. 57.

¹⁸ *Кривецький І.* Королівство Галичини і Володимирія... – С. 20.

¹⁹ *Кривецький І.* Справа поділу Галичини... – С. 58.

за дорученням польського короля Станіслава IV Августа підготував та опублікував у 1773 р. «Відповідь на вивід прав угорської корони до Червоної Руси та Поділля, а чеської – до князівств Освенціма і Затору». Польський історик, за І. Кревецьким, наводив аргументи невідповідності правничо-історичної дійсності щодо окупації польських земель чужими державами. Але, як зазначив автор, ця історично-дипломатична полеміка з «виводами прав» і «відповідями» польської сторони не могла вже зупинити ходу історичних подій²⁰.

Дослідник значну увагу звернув на висвітлення питання формування кордонів Галичини в 1772–1850 рр. На основі договору між Пруссією і Російською імперією від 19 лютого 1772 р. та домовленостей між Пруссією, Російською і Австрійською імперіями від 2 серпня 1772 р. відбувся перший поділ Польщі, за яким Галичина стала австрійською провінцією. Історик висвітлив окупацію Галичини австрійськими військами під командуванням генерала Гадіка. Австрійський воєначальник 10 червня 1772 р. видав прокламацію, де закликав галичан підкоритись новій імперській владі. 11 вересня 1772 р. оголошено маніфест Марії Терезії про приєднання до Австрійської імперії українських земель (входили до Галицько-Волинської держави у XII–XIV ст.) та польських територій. 15 вересня о 12 годині останні відділи російських військ покинули Львів. Генерал Гадік видав наказ австрійській армії увійти в місто²¹.

Територія, яка перейшла до Австрійської імперії в результаті першого поділу Польщі, складалася з двох груп земель: української і польської. У габсбурзькі володіння були інкорпоровані колишня територія Руського (без Холмщини), Белзького, окраїн Подільського і Волинського воєводств, а також південні частини Краківського і Сандомирського та частина Люблінського воєводств. Незважаючи на відмінності, які існували між цими землями протягом усього періоду їхнього існування, імператорський двір об'єднав їх у єдину адміністративну одиницю – Королівство Галичини і Володимирії з великим князівством Краківським та князів-

ствами Освенцімським і Заторським, провінцію Австрійської імперії 1772–1918 рр. Землі були штучно об'єднані в один коронний край, який поділявся на дві частини: Східну Галичину, заселену переважно українцями, та Західну Галичину, де більшість становили поляки.

Іван Кревецький зауважив, що, з метою зміцнення та утворення чітких кордонів, австрійські війська за наказом цісарівни від 1 жовтня 1774 р. зайняли Буковину, а 7 травня 1775 р. між Австрійською та Османською імперіями був укладений Константинопольський трактат, який узаконив перехід Буковини до Австрії. Понад десять років Буковина керувалась безпосередньо австрійською військовою адміністрацією. 30 листопада 1786 р. її приєднано як Чернівецький округ до Королівства Галичини і Володимирії. Внаслідок третього поділу Речі Посполитої 1795 р. австрійське військо увійшло на територію Люблінщини та Волині, північно-східні межі Австрійської імперії були визначені ріками Пилиця, Вісла і Західний Буг²².

У ході наполеонівських війн на підставі Шенбурнського договору 14 жовтня 1809 р. Австрійська імперія віддала майже всю Західну Галичину Варшавському князівству Наполеона, а невеликий Тернопільський округ – Російській імперії. У 1815 р. частина Західної Галичини відійшла до Польського Конгресового Королівства, натомість Австрійська імперія повернула Тернопільський округ, який був багатий покладами солі. На завершальному етапі визначення кордонів імперії в 1850 р. після ліквідації Краківської республіки її територія була приєднана до Королівства Галичини і Володимирії під назвою Велике Краківське князівство. Тоді ж 1850 р. Буковина отримала окрему конституцію і, відокремившись від Королівства Галичини і Володимирії, існувала як окремий коронний край імперії²³.

І. Кревецький здійснив історико-правовий аналіз відмінностей між Східною та Західною Галичиною, вирізняючи історичні, етнографічні, економічні та культурні фактори. Дослідник зауважив, що Східна Галичина за етнічною належністю є українською, а Західна – польською.

²⁰ Кревецький І. Справа поділу Галичини... – С. 62.

²¹ Кревецький І. Королівство Галичини і Володимирія... – С. 24.

²² Кревецький І. Справа поділу Галичини... – С. 65.

²³ Там само. – С. 66.

Є відмінності в побутовій та релігійній площині: українці належать до візантійської культури (східний обряд), а польська група населення – до романо-германської культури (західний обряд, або латинський).

Географічна і суспільно-економічна різниця регіонів полягала в тому, що в Західній Галичині, зважаючи на безпечні умови життя, мешканці були більш заможними, що спричинило зростання народжуваності населення, чого не скажеш про жителів Східної Галичини, оскільки набіги татарських орд XVII–XVIII ст. призвели до спустошення прикордонних територій краю. Але, незважаючи на ці відмінності, Австрійська монархія об'єднала дві частини Галичини в єдину територіально-адміністративну одиницю – Королівство Галичини і Володимирії, до якого пізніше було включено Велике князівство Краківське і князівства Освенцімське і Заторське²⁴.

Вчений порушив питання про роль Галичини на міжнародній арені. У публікації «Галичина і Росія. Кілька історичних пригадок» автор зауважив, що хоча Австрійська і Російська імперії постійно демонстрували зовнішню гармонію відносин, насправді між ними існувало велике напруження, джерелом якого була ситуація на Балканах і змагання за Галичину. У цьому плані особливе стратегічне значення мало розвинуте м. Львів. Історик перерахував конфлікти між двома імперіями та зазначив, що вперше відкрита суперечка між державами почалася в 1772 р. щодо Галичини і Малопольщі та соляних копалень. «На Східну Галичину, – писав дослідник, – дивиться Росія жадним оком уже від першої хвилі прилучення сего краю до Австрії... Та від того часу питання захоплення старого галицько-володимирського князівства не перестає займати умів найвизначніших і найвищих російських державних керманічів ні на хвилину – через цілий XIX вік аж по нині»²⁵. Перехід Галичини до Австрійської імперії в 1772 р. був тяжким ударом для російської політики. Але Росія ніколи не покидала планів захопити всі українські землі, які належали до Київської держави і за будь-якої

нагоди заявляла про свої права на Східну Галичину. Як наслідок, експансіоністські зазіхання Російської імперії на Галичину в Першій світовій війні.

Галичина з центром у м. Львові перетворилася на геополітичний фактор, з одного боку, стабілізації українського національного руху, який став підривати могутність Російської імперії, а з іншого – вона стала як інтегрована частина Австрійської імперії фактором-перешкодою для натиску Росії на Центральну Європу²⁶. І.Кревецький логічно виклав історичні факти про важливу роль східногалицького питання та геостратегічного розташування краю в міжнародній політиці.

Історик у своїх дослідженнях велику увагу приділив характеристиці господарства краю в 1770–1780-х рр. Земельні відносини, на думку вченого, відображали соціальну стратифікацію населення. Була розроблена спеціальна система управління землею та річним посівом. Значна частка землі (1/3) належала австрійській державі, існували також єпископські, церковні, монастирські землі.

Як зауважив дослідник, земля, на якій проживали селяни, належала шляхті, а за користування нею селяни повинні платити дідачам грошима чи господарськими продуктами або відпрацьовувати. Панщизняна повинність зобов'язувала не тільки селянина до праці на панських полях, але й долучення до роботи власної домашньої худоби. Панщина для селян у рік становила 32 дні з двома парами тяглової сили, 64 дні з одною парою, а 95 днів – для піших селян, які не мали худоби²⁷.

Дослідник називав причини, що викликали нестачу зерна для харчових потреб: по-перше, значна частина урожаю залишалась на нові посіви; по-друге, дещо з урожаю транспортувалось до Гданська на продаж; по-третє, зерно з нового урожаю поставлялось до гуралень для виготовлення горілки. Саме остання причина, на думку вченого, викликала дефіцит зерна. Окрім того, орендарі змушували селянам за виконану ними роботу брати зарплату горілкою.

²⁴ Кревецький І. Справа поділу Галичини... – С. 69.

²⁵ Кревецький І. Галичина і Росія. Кілька історичних пригадок. – Львів, 1914. – С. 25–30.

²⁶ Баган О. Чому почалася Перша світова війна? Геополітичне значення Галичини в оцінках українських істориків початку XX ст. [Електронний ресурс] // Універсум. – 2014. – № 7–8. – Режим доступу : <http://www.universum.lviv.ua/journal/2014/4/bahan.htm>

²⁷ Кревецький І. Наукова хроніка. Нові праці по історії Галичини 2-ої пол. XVIII в. (1772–1790) // Записки НТШ. – Т. CVIII. – 1912. – С. 167.

Автор звернув увагу на розвиток бджолярства, рибальства, тваринництва у краї. Найпоширенішим промислом вважалось добування солі, значні поклади якої знаходились на території західної і південно-східної частини Галичини. Галицькі селяни експортували сіль на Наддніпрянщину, Волинь та Поділля. Видобували нафту й озокерит на Дрогобиччині.

Іван Кривецький зауважив, що найбільш розвинутими галузями було гуральництво, ткацтво, килимарство, обробка шкіри тощо. У порівнянні з іншими провінціями Австрійської імперії, промисловість Галичини перебувала у відсталому стані, за винятком гуральництва. Розвиток ремісництва краю мав кустарний характер. У деяких галузях ремісництва майстрів було надмірно багато, наприклад у краєцтві. Особлива конкуренція спостерігалась між ремісниками-християнами та ремісниками-євреями. Перші зосереджували у своїх руках шевство, а другі – краєцтво. Інколи між ними виникали конфлікти²⁸.

Невід'ємним елементом соціально-економічного життя була торгівля, розвиток якої в краї також вивчав історик. Торгівля наприкінці XVIII ст. зосереджувалась переважно в руках євреїв. Продаж пшениці формував основний напрям галицького експорту, зокрема до польського міста Гданськ. Це пов'язано з географічним становищем Галичини, оскільки через р. Вісла можна було здійснювати експорт продукції. Окрім пшениці, до Гданська експортували льон, шкіру, віск, мед, горілку, тютюн, деревину тощо.

Натомість, до Галичини завозили продукцію та товари з Англії, Голландії, Франції, генуезьких міст. Також Галичина торгувала з Кримським ханством, Молдавським господарством, Османською імперією. Незначна торгівля відбувалась із сусідньою Угорщиною (наприклад, вина, овочі), з Італією (ювелірні вироби), з Голландією (книги) та ін.²⁹ Найбільшим торговим містом у Східній Галичині був Львів. Сюди з'їжджались не тільки місцеві торговці, але й із сусідніх Поділля і Волині. Окрім Львова, торгові ярмарки проходили в Бродах, Заліщиках, Тернополі, Сокалі, Любліні, Ярославі.

²⁸ Кривецький І. Наукова хроніка. Нові праці по історії Галичини 2-ої пол. XVIII в. (1772–1790) // Записки НТШ. – Т. CVIII. – 1912. – С. 168.

²⁹ Там само. – С. 169.

³⁰ Кривецький І. Помічні дні. Причинки до історії панщини в Галичині в XIX в. // Записки НТШ. – Т. LXXVI. – 1907. – С. 145.

³¹ Кривецький І. Аграрні страйки і бойкоти у Східній Галичині в 1848–1849 рр. До історії боротьби за суспільно-економічне визволення українських селянських мас у Східній Галичині. – Львів, 1906. – 23 с.

Економічні реформи австрійської влади викликали спротив польської шляхти, яка не бажала втрачати панівного становища в Галичині. Марія Терезія в таємних інструкціях до адміністрації краю закликала до практичних дій у сфері реформування мануфактурно-фабричного виробництва, надання ремісникам і промисловцям різного роду привілеїв.

Заслуговує на увагу праця І. Кривецького із соціально-економічної історії Галичини «Помічні дні. Причинки до історії панщини в Галичині в XIX в.». При написанні статті автор використував історичні дослідження В. Калінки, М. Зубрицького, Б. Лозінського та аналізував матеріали сільських громад. Історик зазначив, що за ініціативою Марії Терезії були розпочаті соціальні реформи, які продовжив цісар Йосиф II та завершив Фердинанд I у 1848 р., коли ліквідував інститут кріпацтва як пережиток середньовічної доби. 20 листопада 1781 р. цісарською канцелярією видано патент, згідно з яким панщина становила до трьох днів на тиждень. Новий патент від 15 січня 1784 р. забороняв додаткові відробіткові повинності, так звані «помічні служби». На постійні прохання дідичів, за сприяння галицького губернатора графа фон Бригіда, 8 серпня 1786 р. було видано цісарем новий патент, який уперше вводив нову норму повинностей – «помічні дні», обов'язкову платну допомогу дідичам зі сторони залежних селян у час жнив і сінокосів. Це стосувалося тих селян, які працювали на панських ланах 1 або 2 дні на тиждень. Сума обов'язкової панщини і «помічних днів» разом не могла перевищувати 3 дні на тиждень. Ціни за «помічні дні» мали встановлювати старости округу кожного року³⁰. Дана норма повинностей була ліквідована цісарським маніфестом 13 квітня 1846 р. після придушення польського повстання.

Досліднику належить праця «Аграрні страйки і бойкоти у Східній Галичині в 1848–1849 рр.». Автор спростував хибні погляди істориків про те, що нібито перші страйки на селі розпочалися тільки в 1896–1897 рр.³¹ Він аргументовано і переконливо довів, що такого характеру невдово-

лення селян мало місце одразу ж після скасування панщини. Дослідник охарактеризував причини страйків і райони їх поширення, згадав усі відомі йому аграрні рухи 1848–1849 рр. та показав реакцію крайового і центрального уряду на них.

Заслугою вченого є здійснення наукового аналізу причин, хронології та території поширення аграрних страйків галицьких селян як форми боротьби за суспільно-економічне визволення напередодні та під час революції 1848–1849 рр.

У праці «Справа поділу Галичини в 1846–1850 рр.» І. Кривецький велику увагу звернув на діяльність першої української політичної організації в Галичині – Головної Руської Ради (ГРР), яка була утворена 2 травня 1848 р. у Львові для оборони прав українського населення. Історик відзначив законодавчі ініціативи ГРР щодо поділу Галичини на дві окремі адміністративні одиниці: західну – польську і східну – українську, до якої мали також входити Буковина і Закарпаття. Вчений зауважив, що вперше ГРР виступила з вимогою поділу Галичини на дві провінції на Слов'янському конгресі в Празі 31 травня 1848 р., куди направила трьох делегатів: Г. Гінелевича, І. Борисикевича й О. Заклинського. Згодом 9 червня 1848 р. ГРР надіслала меморіал до цісаря з цією ж вимогою, 17 липня 1848 р. – до Міністерства внутрішніх справ, 18 липня 1848 р. звернулася з петицією до австрійської Державної Ради. Поляки виступили проти поділу Галичини. У зв'язку з цим, було направлено ГРР ще два меморіали до Міністерства внутрішніх справ: 28 жовтня 1848 р. і 29 березня 1849 р.³²

Автор зауважив, що 25 січня 1849 р. на засіданні конституційної комісії Державної Ради за поділ Галичини голосувало тільки 3 членів із 28 присутніх, а саме голова ГРР Г. Яхимович, адвокат із Праги А. Пінкас і суддя з провінції Тіроль Рац. У результаті не вдалося як законодавчо, так і конституційно вирішити питання про поділ Галичини на дві окремі політико-адміністративні провінції.

Переглядаючи краєзнавчу працю І. Кривецького, слід звернути увагу на додатки, які є особливо цінними, оскільки в них подана низка важливих законодавчих документів про діяльність

ГРР в 1848–1850 рр., що відображають державницькі настрої українського народу. При підбірці матеріалів автор використав архівні документи з Відня та з урядового часопису «Вісник державних законів».

Варто проаналізувати деякі аспекти конституційно-правових матеріалів під назвами: «Крайова конституція для королівств Галичини й Володимирії з князівствами Освенцімом і Затором і з Великим князівством Краківським» та «Крайова виборча ординація для королівств Галичини й Володимирії з князівствами Освенцімом та Затором і з Великим князівством Краківським». Обидва документи були прийняті австрійською владою 29 вересня 1850 р.³³

«Крайова конституція для королівств Галичини й Володимирії з князівствами Освенцімом і Затором і з Великим князівством Краківським» складалась із трьох розділів та 82-х параграфів. Згідно з першим розділом «Край» (§§ 1–6), Королівство Галичини й Володимирії становило невід'ємну складову частину австрійської монархії і один коронний край цісарства. Параграф 4 визначав, що «народи польський та український, а також інші, які живуть у краю, є рівноправні, і кожний народ має ненарушиме право плекати й розвивати свою національність і свою мову».

Другий розділ «Крайова репрезентація взагалі» (§§ 7–9) називав адміністративними одиницями в краї сеймові курії (категорії депутатів) та виділи (комітети), до компетенції яких належало вирішення питань «крайової культури, публічних будівель, удержуваних крайових фондів, добродійних закладів у краю, складання крайових рахунків, громадські, церковні і шкільні справи».

Найбільшим розділом Крайової конституції був третій розділ «Склад крайової репрезентації» (§§ 10–82), який визначав кількість, процедуру обрання членів та повноваження сеймових курій, Крайового та Центрального комітетів. Варто зазначити, що трьом округам – Львівському, Краківському та Станиславівському – відповідали три окремі сеймові курії. Так, Львівський округ представляли п'ятдесят депутатів, Краківський – п'ятдесят вісім, а Станиславівський – сорока два. Параграф 16 визначав, що «вибирати до сеймової курії певного адміністра-

³² Кривецький І. Справа поділу Галичини в рр. 1846–1850 // Записки НТШ. – 1910. – Т. 94. – С. 74.

³³ Там само. – С. 98.

ційного округу має право взагалі кожний повнолітний горожанин австрійської держави, який користується вповні горожанськими і політичними правами, й або в дотичнім державнім окрузі платить певну, означену в виборчій ординації, річну суму безпосередніх податків, або має на підставі постанов виборчої ординації виборче право до сеймової курії дотичного державного округу на основі своїх особистих прикмет»³⁴.

За документом, члени сеймової курії обирались терміном на шість років, але через три роки відбувалась їх заміна. Також важливо зазначити, що депутати отримували грошові виплати від держави як відшкодування за витрати і роботу на пленарних засіданнях (§ 22), які проходили як відкрито, так і таємно (§ 31), проте голосування відбувалося виключно у відкритий спосіб (§ 34)³⁵.

За І. Кривецьким, важливе значення в адмініструванні краєм належало Крайовому та Центральному комітетам, які, згідно з Конституцією, були окремими адміністративно-правовими управами коронного краю. Відносно компетенції Крайового комітету (складався з 15 членів, по 5 з курії), то, відповідно до § 76, Комітет займався організаційними справами підготовки сесій сеймових курій та Центрального комітету; представляв крайові справи в сеймовій курії; якщо послы курії не зібрались на засідання, то Комітет міг представляти справи намісникові краю або й міністерствам; також Крайовий комітет опікувався рахунками крайового маєтку й контролював крайові доходи; виконував нагляд над урядниками, які перебували в безпосередній компетенції Комітету³⁶.

Центральний Комітет складався з 33 членів (по 11 членів із сеймових курій Львівського, Станіславівського і Краківського округів). Параграф 73 визначав діяльність Центрального комітету як державного органу, який проводив наради та зібрання, але не мав права пропонувати закони щодо розвитку краю. Але якщо ухвали Центрального комітету є важливими й отримали цісарську санкцію, то вони набували сили крайового закону для цілого коронного краю (§ 74).

Важливість такого конституційного документа для українського народу, на нашу думку,

маніфестується в прагненні українців до власної автономії зі збереженням територіальної цілісності Австрійської імперії. Дана Конституція була документом щодо втілення прав і свобод українського народу на практиці.

Важливе значення в реалізації конституційних прав галичан мала також «Крайова виборча ординація для королівства Галичини й Володимирії з князівствами Освенціма й Затору і з Великим князівством Краківським», яка визначала виборчі права мешканців коронного краю, зокрема українців, щодо можливості обирати й бути обраним до сеймових курій певного округу³⁷. Проте ні конституцію, ні ординацію не вдалося втілити в життя, оскільки вони були ліквідовані цісарським патентом 31 грудня 1851 р. Не зважаючи на це, історичний досвід щодо національного самовизначення, який прослідкував у своїй праці І. Кривецький, є вагомим джерелом для сучасної законодавчої ініціативи в державі.

Таким чином, І.Кривецький зробив вагомий внесок в розвиток історико-краєзнавчих наукових знань: дослідив політико-адміністративний статус Галичини після її входження до складу Австрійської монархії, прослідкував процес формування кордонів. Історик вивчав суспільно-політичну та соціально-економічну ситуацію в Галичині під час революції 1848–1849 рр., зокрема розглядав український національний рух у Галичині під час «весни народів» як боротьбу за національно-територіальну автономію українських земель з метою утворення власної національної державності.

Дослідник на основі аналізу документів Головної Руської Ради висвітлив політичну програму українців щодо утворення у Східній Галичині окремої провінції з українською адміністрацією та національним сеймом. І.Кривецький, аналізуючи праці істориків, охарактеризував соціально-економічний розвиток краю, звернув увагу на селянські страйки у Східній Галичині, які свідчили про недосконалість аграрних перетворень. Дослідник порушив проблему краю в системі міжнародних відносин двох імперій – Австрійської (з 1867 р. – Австро-Угорської) та Російської наприкінці XIX – початку XX ст.

³⁴ *Кривецький І.* Справа поділу Галичини ... // Записки НТШ. – 1910. – С. 114.

³⁵ Там само. – Т. 97. – С. 134–135.

³⁶ Там само. – С. 141.

³⁷ Там само. – С. 143.

References

- Bahan, O. (2014). Chomu pochalasia Persha svitova vijna? Heopolitychne znachennia Halychyny v otsinkakh ukrains'kykh istoriykiv pochatku XX st. *Universum*, 7–8. Retrieved from <http://www.universum.lviv.ua/journal/2014/4/bahan.htm> [in Ukrainian].
- Vermenych, Ya. (2004). Istorychna rehionalistyka i kraieznavstvo: dialektyka spivvidnoshennia. *Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini*, 7, 29–47. [in Ukrainian].
- Vermenych Ya. (1998). Rol' M. S. Hrushevs'koho u stanovlenni systemy rehional'no-istorychnykh doslidzhen' v Ukraini. *Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 2, 92–101. [in Ukrainian].
- Kolesnyk I. (2007). Rehional'na istoriia v ukrains'kij istoriohrafii : praktyka ta refleksii. *Rehional'na istoriia Ukrainy* (1), 205–220. [in Ukrainian].
- Krevets'kyj I. (1906). *Ahrarni strajky i bojkoty u Skhidnij Halychyni v 1848–1849 rr. Do istorii borot'by za suspil'no-ekonomichne vyzvolennia ukrains'kykh selians'kykh mas u Skhidnij Halychyni*. L'viv. [in Ukrainian].
- Krevets'kyj I. (1914). *Halychyna i Rosiia. Kil'ka istorychnykh pryhadok*. L'viv. [in Ukrainian].
- Krevets'kyj I. (1925). Korolivstvo Halychyny i Volodymyriia. 1772–1918. *Stara Ukraina*, 1–2, 19–24. [in Ukrainian].
- Krevets'kyj I. (1912). Naukova khronika. Novi pratsi po istorii Halychyny 2-oi pol. XVIII v. (1772–1790). *Zapysky NTSh*, (CVIII), 158–180. [in Ukrainian].
- Krevets'kyj I. (1907). Pomichni dni. Prychynky do istorii panschyny v Halychyni v XIX v. *Zapysky NTSh*, (LXXVI), 143–155. [in Ukrainian].
- Krevets'kyj I. (1928). Regionalizm. Scho dosi zrobyly halyts'ki ukraintsi na sim poli. *Nova Zoria*, 8, 6. [in Ukrainian].
- Krevets'kyj I. (1910). Sprava podilu Halychyny v rr. 1846–1850. *Zapysky NTSh*. (93), 54–69. [in Ukrainian].
- Krevets'kyj I. (1910). Sprava podilu Halychyny v rr. 1846–1850. *Zapysky NTSh*. (94), 58–83. [in Ukrainian].
- Krevets'kyj I. (1910). Sprava podilu Halychyny v rr. 1846–1850. *Zapysky NTSh*. (96), 94–115. [in Ukrainian].
- Krevets'kyj I. (1910). Sprava podilu Halychyny v rr. 1846–1850. *Zapysky NTSh*. (97), 105–154. [in Ukrainian].
- Kudelko S., Kashaba, O. (2009). Teoretyko-metodolohichna dyskusiiia z pytan' istorychnoho kraieznavstva v 20-ti – na pochatku 30-kh rokiv XX st. *Kraieznavstvo. Naukovyj zhurnal*, 3–4, 21–27. [in Ukrainian].
- Pedych V. (1998). Pidhotovka kadriv natsional'nykh istoriykiv istorychnoiu shkoloiu M. Hrushevs'koho u L'vovi (1894–1914). *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Seriia : Istoriiia*, (1), 167–174. [in Ukrainian].
- Franco I. (1986). Halyts'ke kraieznavstvo, *Zibrannia tvoriv u 50-ty tomakh* (Vol. 46, pp. 116–150). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Yas' O. (1996). Z istorii narodzhennia i rozvytku Hrushevs'koznavstva. *Ukrains'kyj istoryk*, 1–4, 441–444. [in Ukrainian].